

บทความวิชาการ

สัมพันธ์ภาพของหลักทางนิติศาสตร์ สิทธิมนุษยชนและความสมดุลใหม่กับ
การวิจัยในมนุษย์

Relationship of Jurisprudence, Human Rights and New
Balance with Human Research

อภินันท์ ศรีศิริ¹

Apinan Srisiri²

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ตำบลศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 34190

Faculty of Law, Ubon Ratchathani University, Sri Khai Subdistrict, Warin
Chamrap District, Ubon Ratchathani Province 34190

* Corresponding author E-mail: apinan.sr@ubu.ac.th

วันที่รับบทความ : 24 กุมภาพันธ์ 2565 วันที่แก้ไขบทความ : 26 กุมภาพันธ์ 2565
วันที่ตอบรับ : 9 มีนาคม 2566 วันที่เผยแพร่ : 11 มิถุนายน 2566

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภินันท์ ศรีศิริ อาจารย์ประจำ หัวหน้าหมวดกฎหมายอาญาและ
กระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

² Assistant Professor Dr. Apinan Srisiri, Lecturer Head of Criminal Law and Justice
Department Faculty of Law Ubon Ratchathani University

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ คือ การสร้างความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับนิติศาสตร์และสิทธิมนุษยชน การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างนิติศาสตร์ สิทธิมนุษยชนกับการวิจัยในมนุษย์ เสนอข้อคิดกับแนวทางการวิจัยสมัยใหม่ที่ต้องคำนึง โดยเป็น การศึกษาค้นคว้าแนวคิด หลักการจากเอกสารทางวิชาการ

การศึกษา พบว่า แนวคิด หลักการทางนิติศาสตร์และสิทธิมนุษยชนมีความสัมพันธ์เชิงสนับสนุนซึ่งกันและกันให้เกิดผลเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการหาคำตอบ การสร้างนวัตกรรมโดยอาศัยกระบวนการวิจัยกับการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพและความมั่นคงของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม การวิจัยในมนุษย์ มีข้อต้องพึงคำนึง ได้แก่ แนวคิดทางนิติศาสตร์และหลักสิทธิมนุษยชน แม้ปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับการวิจัยในมนุษย์

ผู้เขียนเห็นว่า นักวิจัยควรเข้าใจแนวคิด หลักการ และความสำคัญของสิทธิมนุษยชนและนิติศาสตร์ในประเด็นเกี่ยวกับการวิจัยในมนุษย์ ควรกำหนดแนวปฏิบัติและเกณฑ์การรอบวิจัยใดเป็นการวิจัยในมนุษย์ให้มีความชัดเจน เพื่อไม่สร้างภาระแก่นักวิจัยจนเกินไป เนื่องจากงานวิจัยถูกกำหนดกรอบระยะเวลาในการศึกษาวิจัยให้แล้วเสร็จ

คำสำคัญ: นิติศาสตร์, สิทธิมนุษยชน, การวิจัยในมนุษย์

Abstract

This academic article aims to create a basic understanding of jurisprudence and human rights, analyze the relationship between jurisprudence, human rights and human research and propose proper modern research ideas and methods. This study investigates concepts and principles from academic papers.

The study found that concepts and principles of jurisprudence and human rights had a supportive relationship to produce more concrete results and to strike the right balance between finding answers, creating innovation through the research process and rights, freedom and human security protection. However, human research had consideration, namely the concepts of jurisprudence and human rights principles, even though law on human research did not exist in Thailand.

The author argues that researchers should understand the concepts, principles and importance of human rights and jurisprudence in human research issues. The human research framework guidelines and criteria should be clearly defined to ensure the researchers do not bear heavy burdens due to strict research time frame.

Keywords: Jurisprudence, Human Rights, Human Research

1. ความนำ

การวิจัยเป็นกระบวนการศึกษาค้นคว้าอย่างมีระบบ ระเบียบ เพื่อแสวงหาคำตอบ สำหรับปัญหาหรือคำถามการวิจัยที่กำหนดไว้หรือเพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ ซึ่งทำให้เกิด ความก้าวหน้าทางวิชาการ หรือเกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติ โดยปัจจุบันกระบวนการทำ วิจัย เพื่อการหาคำตอบ การสร้างสรรค์ มีพัฒนากว้างไปมาก มีรูปแบบลักษณะการวิจัย หลากหลายลักษณะ อาทิ การวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) การวิจัยประยุกต์ (Applied Research) การพัฒนาทดลอง (Development Research) เป็นต้น ซึ่งลักษณะการวิจัย เหล่านี้มีได้ทั้งการวิจัยในทางคลินิก การวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ การวิจัยทาง วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี การวิจัยทางสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์ และพฤติกรรมศาสตร์ โดยนักวิจัยจะเลือกเครื่องมือในการวิจัยให้สอดคล้องกับประเด็นหรือโจทย์วิจัย เพื่อให้ได้ คำตอบในการวิจัยที่ดีที่สุด โดยเครื่องมือการวิจัยเหล่านั้นบ่อยครั้งเป็นการใช้เครื่องมือที่มี บุคคลอื่น อาสาสมัคร กลุ่มเป้าหมายหรือมนุษย์เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการวิจัย อาทิ การวิจัยทางชีวการแพทย์ การวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ได้กระทำต่อร่างกายหรือ จิตใจของบุคคล หรือที่ได้กระทำต่อเซลล์ หรือการเจาะสารคัดหลั่งจากมนุษย์ เป็นต้น รวมถึงงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวกับสุขภาพของมนุษย์ อาทิ การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดระดมสมอง การสังเกต เป็นต้น จนบางครั้งนักวิจัยอาจลืมนึกไปว่ามนุษย์ที่เข้ามาเป็น ส่วนหนึ่งของการวิจัยในโครงการ ไม่ว่าจะเป็นอาสาสมัคร ตัวแทนกลุ่ม ไม่ใช่วัตถุแห่งการ ชักฟอก วัตถุแห่งการหาคำตอบโดยไม่มีขอบเขต รวมไปถึงหากนักวิจัยคัดเลือกบุคคล กลุ่มบุคคลโดยมีอคติ อาจทำให้ผลการศึกษาไม่เที่ยงตรงได้ หากเกิดความผิดพลาดส่ง ผลร้ายต่อบุคคลทั้งทางร่างกาย ชีวิต และจิตใจ อาจเข้าข่ายความรับผิดชอบทางกฎหมายได้

ตามที่กล่าวมา นำมาสู่ประเด็นการเขียนบทความทางวิชาการนี้ เพื่อหา สัมพันธภาพทางนิติศาสตร์ สิทธิมนุษยชน และความสมดุลใหม่กับการวิจัยในมนุษย์ เพื่อ อภิปรายหาคำตอบ โดยบทความทางวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (1) การสร้างความ เข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับนิติศาสตร์และสิทธิมนุษยชน (2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง

นิติศาสตร์ สิทธิมนุษยชนกับการวิจัยในมนุษย์ และ (3) สร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับแนวทางการวิจัยสมัยใหม่ที่ต้องคำนึง

2. แนวคิดปรัชญาทางนิติศาสตร์

แนวคิดปรัชญาทางนิติศาสตร์หรือนิติปรัชญา (Philosophy of Law) ดังจะกล่าวต่อไป เป็นความเข้าใจพื้นฐานที่มีประโยชน์อย่างยิ่งในการทำความเข้าใจนิติศาสตร์ในมุมกว้างมากไปกว่าการเข้าใจแค่นิติศาสตร์เชิงเนื้อหาหรือตัวบทกฎหมาย ทำให้เข้าใจวิวัฒนาการ แนวคิด หลักการและเจตนารมณ์ หรือคุณธรรมทางกฎหมาย รวมข้อถกเถียงของสำนักคิดที่มีบทบาทในทางนิติศาสตร์ได้

2.1. สำนักกฎหมายบ้านเมือง (Positive Law School) สำนักคิดกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองนี้ ถือว่ามีบทบาทสำคัญมากของโลกและทรงอิทธิพลมากสำนักหนึ่งในวงการนิติปรัชญามาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ แนวคิดของสำนักนี้มีรากฐานมาจากนักนิติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงหลายท่าน เช่น จอห์น ออสติน (John Austin) เจอร์มี เบ็นทัม (Jeremy Bentham) ในช่วงยุคคลาสสิกที่ 18 และ 19 ตามลำดับ เป็นต้น ต่อมาได้รับการพัฒนาแพร่หลายโดยเฮอร์เบิร์ต ฮาร์ท (Herbert Hart) และโจเซฟ เรซ (Joseph Raz) ที่สร้างกรอบความคิดให้ชัดเจนเป็นรูปธรรม ซึ่งเป้าหมายของการวิเคราะห์กฎหมายตามแนวคิดนี้ คือ เพื่อช่วยให้เข้าใจว่ากฎหมายของประเทศ คือ สิ่งที่เป็นอยู่และไม่ใช่ว่าสิ่งที่จะเป็น (Law of the land as it is and not as it ought to be) ดังนั้น สำนักคิดนี้จึงมุ่งเน้นการตรากฎหมายในฐานะที่เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือองค์กรที่มีอำนาจ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สำนักกฎหมายบ้านเมืองเป็นปรัชญาของสำนักความคิดทางกฎหมายที่เน้นในการอธิบายกฎหมายที่เป็นรูปธรรม เมื่อกล่าวถึง “กฎหมาย” นักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองจะอธิบายว่า ผู้ให้กำเนิดกฎหมายคือ “รัฐอธิปัตย์” (Sovereign) คือ มนุษย์ ดังที่ จอห์น ออสติน ได้อธิบายว่า เห็นว่าเป็นกฎหมายที่แท้จริงเพียงหนึ่งเดียวคือ “คำสั่งของรัฐอธิปัตย์” หรือกฎหมายส่วนบัญญัติเท่านั้น (วศศิภา พฤกษญาจันทร์, 2560, หน้า 9) จึงทำให้คำสั่งของบุคคลใด หรือองค์กรใดที่ไม่ใช่รัฐอธิปัตย์ จึงไม่อยู่ในความหมายของกฎหมาย

สำนักความคิดทางกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองอธิบายว่า รัฐธำธิปัตย์ คือ ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน กฎหมายจึงเกิดจากมนุษย์เป็นผู้สร้างและขึ้นอยู่กับระบอบการปกครอง แนวความคิดดังกล่าวจึงแตกต่างจากแนวความคิดของกฎหมายธรรมชาติ (Natural law) นอกจากนี้ยังมองว่าสังคมมีระบบกฎหมายหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับการมีอยู่ของโครงสร้างธรรมาภิบาล ไม่ได้ขึ้นอยู่กับขอบเขตที่จะสนองอุดมคติของความยุติธรรม ประชาธิปไตย หรือหลักนิติธรรม กฎหมายใดที่ใช้บังคับในระบบนั้นขึ้นอยู่กับมาตรฐานทางสังคม (“Legal Positivism”, 2013: Online)

โดยสำนักกฎหมายบ้านเมืองหรือปฏิธานนิยมทางกฎหมาย (Legal Positivism) สามารถก่อตั้งขึ้นมาและมีที่ยืนอันมั่นคงในทางวิชาการมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากหัวใจสำคัญอันเป็นจุดเด่นของทฤษฎีกฎหมายในสำนักกฎหมายบ้านเมือง คือ ความแน่นอนอันคงแห่งระบบกฎหมายนั่นเอง (วศศิภา พฤษภาจินทร์, 2560, หน้า 9-10)

2.2. สำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law School) ด้วยแนวความคิด ในเรื่องที่มาของกฎหมายธรรมชาตินี้ทำให้กฎหมายธรรมชาติมีลักษณะพิเศษ คือ ใช้ได้โดยไม่จำกัดเวลาใช้ได้เสมอไม่เว้นยุคเล็กหรือล่วงสมัย และใช้ได้โดยไม่จำกัดสถานที่ กฎหมายธรรมชาติดี้อยู่เหนือกฎหมายของรัฐ กล่าวคือ กฎหมายธรรมชาติดี้อยู่เหนือความยุติธรรมเป็นที่สุด กฎหมายต้องมีความสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ธรรมชาติ กฎหมายของรัฐจะขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติไม่ได้ และอยู่ชั่วนิรันดร์ (University of Trento, Faculty of Law, 2022) การนิยามความหมายของสำนักความคิดนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง เพราะมีที่มาจากความรู้สึกรับผิดชอบของมนุษย์ และมุ่งถึงความเสมอภาค เสรีภาพ คุณธรรมและจริยธรรมเป็นสำคัญ (ชมชื่น มัณยารมย์, 2565, หน้า 2)

3. ความหมายคำว่า นิติศาสตร์

นิติศาสตร์ คืออะไร นิติศาสตร์ใช้คำในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Jurisprudence เป็นคำที่ถูกใช้แต่สมัยโรมันซึ่งเป็นสมัยรากฐานแห่งวิชานิติศาสตร์ โดยมาจากภาษาละตินว่า Jurisprudentium มีรากศัพท์จาก "Juris" แปลว่า กฎหมาย และ "Prudentium"

แปลว่า ความฉลาด ซึ่งรวมแล้วแปลว่า "ความรู้กฎหมายหรือวิชากฎหมาย" ("การศึกษานิติศาสตร์, 2565: Online) โดยความหมายของนิติศาสตร์อย่างแคบ เห็นว่า เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการออกแบบหลักเกณฑ์ การบังคับใช้กฎหมายให้เกิดความเป็นธรรม ความสงบเรียบร้อยในสังคม ผู้ใดฝ่าฝืนย่อมต้องมิบหลงโทษ แต่หากพิจารณานิติศาสตร์อย่างกว้างอย่างลึกซึ้งแล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นแนวคิด หลักการทางกฎหมาย ที่มักถูกผลักดันด้วยแรงสนับสนุนจากแนวคิดของสำนักคิดทางกฎหมายดังได้กล่าวมาแล้ว และพฤติกรรมของคนภายในสังคมหรือระหว่างประเทศทั้งสิ้น ส่วนการศึกษานิติศาสตร์นั้นมิทั้งการศึกษา ค้นคว้า การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ทางแนวคิด ทฤษฎีทางนิติศาสตร์ รวมถึงการศึกษานิติศาสตร์เชิงคุณค่า ในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญในการจัดระเบียบ โครงสร้างที่เป็นธรรมแก่ทุกคน ทุกฝ่าย

3.1 คุณธรรมทางนิติศาสตร์ในมนุษย์

เมื่อพิจารณาในทางนิติศาสตร์นั้น หลายคนเข้าใจว่านิติศาสตร์เป็นการศึกษาหลักเกณฑ์ของกฎหมายเชิงเนื้อหาเท่านั้น แต่หากศึกษานิติศาสตร์เชิงลึกแล้วจะพบว่าภายใต้เนื้อหาที่ปรากฏในกฎหมายต่าง ๆ อาทิ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา หรือพระราชบัญญัติต่าง ๆ เป็นต้น มีแนวคิด คุณค่าที่กฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครองหรือเรียกว่า คุณธรรมทางกฎหมาย (Legal interest) รวมไปถึงแนวคิด หลักการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องประเด็นการวิจัยในมนุษย์ ได้แก่

3.1.1 คุณธรรมในกฎหมายอาญา

1. ความผิดต่อชีวิต เช่น การฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา การกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ซึ่งรากลึกแท้ของความผิดต่อชีวิต คือ การคุ้มครองคุณธรรมทางกฎหมายที่มุ่งประสงค์จะคุ้มครองสิทธิที่จะมีชีวิตของบุคคลหรือสิทธิในชีวิตนั่นเอง

2. ความผิดต่อร่างกาย เช่น การทำร้ายร่างกายหรือจิตใจของผู้อื่น การกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่กายหรือจิตใจ คุณธรรมทางกฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครองสิทธิในเนื้อตัว ร่างกาย รวมถึงจิตใจของบุคคล เป็นต้น

3. ความผิดเกี่ยวกับชื่อเสียง เช่น ความผิดฐานหมิ่นประมาท ความผิดฐานรีดเอาทรัพย์สิน คุณธรรมทางกฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครองชื่อเสียง เกียรติภูมิของบุคคล เป็นต้น

4. ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพ เช่น ความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขัง ความผิดต่อเสรีภาพ คุณธรรมทางกฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลในการกระทำการหรือไม่กระทำการอย่างใดโดยอิสระภายใต้การตัดสินใจของตน เป็นต้น เว้นแต่การใช้เสรีภาพนั้นต้องกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพของบุคคลอื่น

3.1.2 คุณธรรมในกฎหมายแพ่ง เมื่อได้มีการจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิต แก่ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น สะท้อนให้เห็นว่ากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ก็มุ่งคุ้มครองและเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพของผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำต่าง ๆ โดยการจงใจหรือประมาทเลินเล่อ

3.2 ความยินยอมในทางนิติศาสตร์

ความยินยอมโดยทั่วไป คือ การแสดงเจตนาของผู้เสียหายหรือผู้มีอำนาจกระทำการแทน ผู้เสียหายที่จะยินยอมให้ผู้อื่นมาก่อให้เกิดความเสียหาย โดยการจงใจปล่อยให้เกิดเหตุร้าย อย่างไรก็ดีอย่างหนึ่งเกิดขึ้นโดยไม่ขัดขวางทั้งที่สามารถขัดขวางได้เป็นการแสดงความประสงค์ที่จะให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นขึ้น (พิชัยศักดิ์ หรยางกูร, 2565, หน้า 7) ส่วนลักษณะความยินยอมและผลทางในทางกฎหมาย มีสาระสำคัญ ดังนี้

3.2.1 หลักความยินยอมในกฎหมายอาญา หลักความยินยอมสามารถนำมาใช้ในกฎหมายอาญาได้เหมือนอย่างหลักกฎหมายทั่วไป ศาลฎีกาไทยนำหลักความยินยอมตามความหมายสากลมาระบุไว้ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1403/2508 ว่า “ความยินยอมอันบริสุทธิ์ของผู้เสียหายให้ผู้ใดกระทำการที่กฎหมายบัญญัติเป็นความผิด ถ้าความยินยอมนั้นไม่ขัดต่อความสำนึกในศีลธรรมอันดีและมีอยู่ในขณะกระทำการอันกฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิดแล้ว ความยินยอมนั้นเป็นข้อยกเว้นมิให้การ

กระทำเป็นความผิดได้” (พิชัยศักดิ์ หรยางกูร, 2565, หน้า 17) หากความยินยอมไม่ขัดต่อหลักการดังกล่าว ความยินยอมของผู้เสียหาย สามารถทำมา ยกเว้นการกระทำผิดในทางอาญาได้ (เดชา ธรรมชาติวิวัฒน์, 2551, หน้า 40)

โดยสรุปสาระของหลักความยินยอมประกอบไปด้วย คือ (1) ผู้ให้ความยินยอมซึ่งเป็นผู้ได้รับความเสียหายต้องเป็นผู้มีความสามารถในการให้ความยินยอม (2) ความยินยอมต้องเกิดขึ้นโดยสมัครใจอันแท้จริง (3) ความยินยอมต้องเกิดขึ้นก่อนหรือมีอยู่ในขณะกระทำการนั้น ๆ และ (4) ความยินยอมต้องไม่ขัดต่อกฎหมายหรือสำนักในศีลธรรมอันดีของประชาชน จึงจะถือว่าเป็นความยินยอมที่ชอบด้วยกฎหมาย โดยแนวคิดหลักการในกฎหมายความยินยอมในทางอาญาถือว่าเป็นหลักทั่วไปและเป็นเหตุยกเว้นความรับผิดได้ ในทางละเมิดก็เช่นเดียวกัน ดังนั้น ความแตกต่างจึงอยู่ตรงที่ความยินยอมในทางอาญานั้นต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยศีลธรรมอันดีของประชาชน แต่ในทางละเมิดแม้จะขัดต่อความสงบเรียบร้อยศีลธรรมอันดีของประชาชน ก็สามารถยินยอมกันได้ (กิตติบัติ ไยพูล, 2565, หน้า 4)

3.2.2 หลักความยินยอมในกฎหมายแพ่ง กรณีกระทำละเมิด ความยินยอมในทางกฎหมายมาจากหลัก “*Volenti nonfit injuria*” คือ ความยินยอมไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือไม่ทำให้เป็นละเมิด ไม่จำเป็นต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ซึ่งเป็นหลักที่มีถูกใช้ในความรับผิดทางแพ่ง ดังนั้นถ้าผู้เสียหายยินยอมให้กระทำหรือยินยอมต่อการกระทำ หรือเข้าเสี่ยงรับความเสียหายซึ่งถือได้ว่าเป็นการให้ความยินยอม ย่อมทำให้การกระทำนั้นไม่เป็นละเมิด ไม่ว่าผู้เสียหายจะได้รับความเสียหายจากการกระทำอย่างไร และได้รับความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดมากน้อยเพียงใดก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันยังมีพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ที่ต้องพิจารณาประกอบ หากมีความเสียหายเกิดขึ้นจากการทำสัญญาที่ไม่เป็นธรรม เนื่องจากตามหลักกฎหมายแพ่งว่าด้วยนิติกรรมหรือสัญญาที่ใช้บังคับอยู่มีพื้นฐานมาจากเสรีภาพของบุคคล ตามหลักของความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา รัฐจะ

ไม่เข้าแทรกแซง รัฐจะกำหนดกรอบของการใช้หลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา และเสรีภาพของบุคคล เพื่อแก้ไขความไม่เป็นธรรมและความไม่สงบสุขในสังคมดังกล่าว โดยกำหนดแนวทางให้แก่ศาลเพื่อใช้ในการพิจารณาว่าข้อสัญญา หรือข้อตกลงใดที่ไม่เป็นธรรม และให้อำนาจแก่ศาลที่จะสั่งให้ข้อสัญญาหรือข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรมนั้นมีผลใช้บังคับเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี

4. สิทธิมนุษยชน (Human Right)

สิทธิมนุษยชน หมายถึง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่มีมาแต่กำเนิด และความเสมอภาคที่จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเชื้อชาติ ศาสนา เพศ สีผิว ภาษา เผ่าพันธุ์ หรือสถานะอื่นใด (“สิทธิมนุษยชนคืออะไร”: Online) ส่วนสิทธิมนุษยชนสำคัญพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการศึกษาการวิจัยในมนุษย์นั้น ผู้เขียนเห็นว่ามีสิทธิต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสำคัญ อาทิ สิทธิในเนื้อตัวและร่างกาย ชื่อเสียง เกียรติยศ สิทธิส่วนบุคคล ความเป็นส่วนตัว เป็นต้น

คำประกาศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 (Déclaration des droits de l'homme et du citoyen) ข้อ 2 ได้กำหนดว่า วัตถุประสงค์แห่งสังคมการเมือง คือ การธำรงรักษาไว้ซึ่งสิทธิทั้งหลายที่กำเนิดขึ้น และมีมาตามธรรมชาติและเป็นสิทธิซึ่งมิอาจยกเลิกเพิกถอนได้ของมนุษย์ สิทธิทั้งหลายเหล่านี้ ได้แก่ เสรีภาพ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ความปลอดภัยในชีวิตและร่างกาย และสิทธิในการขัดขืนต่อการกดขี่ไม่ว่าในรูปแบบใด คำประกาศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789, 1789

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ข้อ 3 สิทธิในการมีชีวิตว่า ทุกคนมีสิทธิในการมีชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งบุคคล (ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948, 1948)

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR) ข้อ 6 ว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตแต่กำเนิด สิทธินี้ต้องได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมาย บุคคลจะต้องไม่

ถูกทำให้เสียชีวิตโดยอำเภोजใจและข้อ 9 ว่า บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพและความปลอดภัยของร่างกาย... (กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1976, 1976)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 กำหนดว่าบุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายและมาตรา 32 กำหนดว่า บุคคลย่อมมีสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียงและครอบครัว การกระทำอันเป็นการละเมิดหรือกระทบต่อสิทธิของบุคคลตามวรรคหนึ่ง หรือการนำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้ประโยชน์ไม่ว่าในทางใด ๆ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อประโยชน์สาธารณะ

แนวคิด หลักสิทธิมนุษยชนสู่การปฏิบัติได้อย่างไร จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีความเข้าใจจนนำไปสู่การสร้างระบบและกลไกสู่การปฏิบัติใน 2 มิติ ได้แก่ (1) มิติการเคารพสิทธิมนุษยชน (Respect) หมายถึง รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่ต้องเคารพสิทธิมนุษยชนของบุคคลในกิจกรรมต่าง ๆ (2) มิติในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Protect) หมายถึง รัฐมีหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมของรัฐที่จำเป็นอาจสุ่มเสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิของมนุษย์ (พิภพ อุดร, 2561, หน้า 7) รวมถึงกระบวนการในการทำวิจัยในทุกศาสตร์

ผลการศึกษา พบว่า สิทธิมนุษยชน อันเป็นสิทธิ เสรีภาพพื้นฐาน ไม่ว่า สิทธิในชีวิต ร่างกาย ชื่อเสียงเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์ทุกคนมาตั้งแต่เกิด มีกฎหมายรับรอง คุ้มครองให้ ไม่ว่าตราสารกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในประเทศ การกระทำใด ๆ อันเป็นการกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพพื้นฐานของผู้อื่นเท่าที่จำเป็น โดยอาศัยหลักความยินยอมจากบุคคลนั้นเป็นสำคัญ รวมถึงการวิจัยในมนุษย์ ที่อาสาศมัครในการเข้าร่วมการวิจัย

5. การวิจัยในมนุษย์

การวิจัยในมนุษย์ คืออะไร มีนักวิชาการให้ความหมายไว้หลากหลาย แต่ความหมายที่ดีที่สุดที่ครอบคลุมเป็นการให้ความหมายจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติว่า การวิจัยในมนุษย์หรือที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ หมายถึง กระบวนการศึกษาที่ทำอย่างเป็นระบบเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ทางด้านสุขภาพ หรือวิทยาศาสตร์การแพทย์ ที่ได้กระทำต่อร่างกายหรือจิตใจของบุคคล หรือที่ได้กระทำต่อเซลล์ส่วนประกอบของเซลล์วัสดุสิ่งส่งตรวจ เนื้อเยื่อ น้ำคัดหลั่ง สารพันธุกรรมเวชระเบียน หรือข้อมูลด้านสุขภาพของบุคคล และให้หมายความรวมถึงการศึกษาทางสังคมศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ที่เกี่ยวกับสุขภาพ (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.), 2564, หน้า 12)

ดังนั้น การวิจัยในมนุษย์ จึงสามารถเกิดขึ้นได้ 2 กลุ่มใหญ่ คือ (1) การวิจัยในทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ (2) การวิจัยในทางสังคม พฤติกรรมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ โดยการวิจัยในมนุษย์ มีแนวคิด หลักการสำคัญที่ต้องคำนึงพื้นฐาน 3 ประการ (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.), 2564, หน้า 3-5) คือ

1. หลักความเคารพในบุคคล (Respect for Person) ได้แก่ การเคารพในการขอความยินยอมโดยให้ข้อมูลอย่างครบถ้วนและให้อาสาสมัครตัดสินใจอย่างอิสระ ปราศจากการข่มขู่ บังคับ หรือให้สินจ้างรางวัล (Respect for free and informed consent และ Respect to autonomy of decision making) และการเคารพในความเป็นส่วนตัวของอาสาสมัคร (Respect for privacy) อาทิ ความเป็นส่วนตัว สิทธิส่วนบุคคล พฤติกรรมส่วนตัว พฤติกรรมปกปิด การเคารพในความเป็นส่วนตัวของอาสาสมัคร เป็นต้น

2. หลักคุณประโยชน์ไม่ก่ออันตราย (Beneficence) โดยมีการประเมินความเสี่ยง หรืออันตรายที่อาจเกิดจากการวิจัย ได้แก่ (1) อันตรายต่อร่างกาย (Physical Harm) (2) อันตรายต่อจิตใจ (Psychological Harm) (3) อันตรายต่อสถานะทางสังคม และฐานะทางการเงิน (Social and economic Harms) (4) อันตรายทางกฎหมาย เช่น ถูกจับกุม เป็นต้น

3. หลักความยุติธรรม (Justice) มีการเลือกอาสาสมัคร(Selection of Subjects) อย่างเป็นธรรม อาทิ การสร้างเกณฑ์การคัดเลือกและคัดออกที่ชัดเจน การเลือกอาสาสมัครแบบปราศจากอคติ (Selection Bias) เป็นต้น หรือมีแนวทางการการจัดอาสาสมัครเข้ากลุ่มศึกษา อาทิ การใช้การสุ่มเข้ากลุ่มศึกษาหรือตัวแทนกลุ่ม เป็นต้น

6. จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์หรือที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ หมายถึง ประมวลหลักประพฤติปฏิบัติที่ดีที่นักวิจัยควรยึดถือในการวิจัยเกี่ยวกับมนุษย์ เพื่อปกป้องศักดิ์ศรี สิทธิสวัสดิภาพ ให้ความอิสระและความเป็นธรรมแก่ผู้เข้าร่วมวิจัย โดยผู้เขียนจึงขอสรุปสาระสำคัญของกรอบจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.), 2564) และวิเคราะห์เพิ่มเติมกรอบบางประเด็น ดังปรากฏตามภาพ

ภาพที่ 1 กรอบจริยธรรมวิจัยในมนุษย์

ที่มา. จากผู้เขียนสรุปและจัดทำขึ้น

7. สัมพันธภาพระหว่างสิทธิมนุษยชน นิติศาสตร์และความสมดุลใหม่กับการวิจัยในมนุษย์

แนวคิด หลักการทางนิติศาสตร์ และสิทธิมนุษยชนมีความสัมพันธ์เชิงสนับสนุนซึ่งกันและกันให้เกิดผลเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการหาคำตอบ การสร้างนวัตกรรมโดยอาศัยกระบวนการวิจัยกับการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพและความมั่นคงของมนุษย์ โดยปรากฏความสมดุลเชื่อมโยงระหว่างการวิจัยในมนุษย์กับแนวคิด หลักการสิทธิมนุษยชน นิติศาสตร์ เพื่อยกระดับงานวิจัยให้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น โดยความสมดุลใหม่นี้ ผู้เขียนมองว่า การคิดค้นวิธีการแก้ไขปัญหาหรือการสร้างนวัตกรรมใหม่ผ่านการวิจัยที่ผ่านมาในอดีต นักวิจัยอาจไม่คำนึงถึงตัวอาสาศึกษามากนัก การเก็บข้อมูลจากอาสาสมัครหรือกลุ่มตัวอย่างด้วยเครื่องมือวิจัยต่าง ๆ เช่น การขอความยินยอมโดยละเอียด การชี้แจงขอบเขตของการวิจัยผลที่อาจเกิดขึ้น การรักษาข้อมูลอ่อนไหวด้านสุขภาพ การใช้ข้อมูลที่ได้จากอาสาสมัครไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ เป็นต้น รวมไปถึงการตระหนักถึงความรู้ ความเข้าใจในหลักนิติศาสตร์ สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับการวิจัยในมนุษย์ จึงได้เสนอแนวคิดสะท้อนให้เกิดความสมดุลในการวิจัย เพื่อประโยชน์ในการพัฒนางานวิจัยในอนาคต ดังปรากฏในภาพล่างนี้

ภาพที่ 2 องค์ประกอบความสมดุลใหม่การวิจัยในมนุษย์

ที่มา. จากผู้เขียนจัดทำขึ้น

ดังนั้น งานวิจัยในทุกสาขา ไม่ว่า วิทยาศาสตร์สุขภาพ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ มนุษย์ศาสตร์ และอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวกับการวิจัยในมนุษย์โดยเฉพาะเกี่ยวกับการกระทำต่อเนื้อตัว ร่างกาย และจิตใจของผู้เข้าร่วมงานวิจัยในฐานะอาสาสมัคร ผู้ให้ข้อมูล ตัวแทนกลุ่ม จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้าใจถึงสัมพันธ์ภาพสิทธิมนุษยชน นิติศาสตร์และความสมดุลใหม่กับการวิจัยในมนุษย์

ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับนิติศาสตร์ สิทธิมนุษยชนกับการวิจัยในมนุษย์ จากการศึกษา ปัจจุบันประเทศไทยมีเพียงร่างพระราชบัญญัติวิจัยในคน ซึ่งยังไม่มี การประกาศใช้อย่างเป็นทางการเช่นเดียวกับพระราชบัญญัติสัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ พ.ศ. 2558 โดยปรากฏเพียงแนวทางจริยธรรมการทํารว้จยที่เกยวข้องกับมนุษย์ จัดทำโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) กระทรวงการอุดมศึกษาวิทยาศาสตร์ วิจัยและ นวัตกรรม (อว.) ซึ่งพัฒนาจากแนวคิดหลักจริยธรรมการวิจัยในคนปรากฏในเอกสาร ชื่อ The Belmont Report (The Belmont Report (1979) ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติสากล (international Guideline) และจริยธรรมของนักวิจัยทั่วไปที่สามารถนำมาใช้ได้ รวมทั้ง มีประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติคุ้มครอง ข้อมูลส่วนบุคคลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการกระทำต่อมนุษย์ อนึ่ง การตีความการวิจัย ในมนุษย์รวมในการวิจัยในทุกสาขา อาจเกิดปัญหาต่อการศึกษารว้จยได้เช่นกัน เนื่องจาก ปัจจุบันแนวโน้มการสร้างนวัตกรรมใหม่ หรือการคำตอบจากการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ หรือสังคมศาสตร์มีบริบทใหม่ ซับซ้อนมากขึ้น

การวิจัยที่ใช้เครื่องในการวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลต่าง ๆ เช่น การสัมภาษณ์แบบ เจาะลึกการเก็บตัวอย่างจากตัวบุคคล เนื้อเยื่อ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การทดสอบ พฤติกรรมของมนุษย์ เหล่านี้ นักวิจัยควรคำนึงถึงหลักความยินยอม การเก็บรักษา คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของอาสาสมัครหรือผู้ร่วมวิจัยด้วย ทั้งระหว่างการศึกษา เมื่อ การศึกษาวิจัยเสร็จสิ้น ไม่นำข้อมูลส่วนบุคคลไปในเพื่อวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากการ วิจัย

8. วิเคราะห์สัมพันธภาพระหว่างสิทธิมนุษยชน นิติศาสตร์กับความสมดุลใหม่ในการวิจัยในมนุษย์

เมื่อได้กล่าวมาข้างต้นจะพบว่า แนวคิด หลักการในสิทธิมนุษยชน มีความสัมพันธ์กับหลักการ กฎเกณฑ์ทางนิติศาสตร์ในประเด็นเกี่ยวข้องกับสิทธิของพลเมือง ได้แก่ สิทธิในชีวิต สิทธิในเนื้อตัวร่างกายและจิตใจ เสรีภาพในการตัดสินใจของบุคคลในการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยที่กระทำต่อมนุษย์ กล่าวคือ

8.1. สิทธิมนุษยชน ความสมดุลใหม่กับการวิจัยในมนุษย์

การวิจัยในมนุษย์ในทุกสาขาวิชา ทุกศาสตร์ หากกระทำต่อมนุษย์ก็ต้องคำนึงถึงสิทธิในชีวิตและเนื้อตัวร่างกายด้วย ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของหลักสิทธิมนุษยชนดังที่ปรากฏในตราสารระหว่างประเทศและกฎหมายสูงสุดอย่างรัฐธรรมนูญ ถือเป็นหนึ่งในสิทธิตามธรรมชาติอันมนุษย์ทุกคนพึงมีตามแนวคิดสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law School) สิทธิเหล่านี้ใช้ได้ โดยไม่จำกัดเวลา ใช้ได้เสมอ ไม่มีวันยกเลิกหรือล้าสมัย และใช้ได้ในทุกสถานที่ โดยสำนักความคิดนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางเพราะมีที่มาจากความรู้สึกรับผิดชอบของมนุษย์และมุ่งถึงความเสมอภาค เสรีภาพ คุณธรรมและจริยธรรมเป็นสำคัญ กล่าวโดยย่อจะพบว่าแนวคิด หลักการวิจัยในมนุษย์อยู่ภายใต้แนวคิดสำนักกฎหมายธรรมชาตินั้นเอง ในขณะเดียวกันเพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรมสิทธินี้ก็มีการนำมากำหนดไว้ในกฎหมายลายลักษณ์อักษรตามแนวคิดของสำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองได้ การรับรองและคุ้มครองไว้เพื่อนำมาสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง รวมถึงการวิจัยในมนุษย์

โดยสรุปสิทธิในชีวิต สิทธิในเนื้อตัว ร่างกายและจิตใจ เป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความสมดุลใหม่กับการวิจัยในมนุษย์

8.2 นิติศาสตร์ ความสมดุลใหม่กับการวิจัยในมนุษย์

เมื่อทำการวิเคราะห์ข้างต้นจะพบว่า แนวคิดหลักการวิจัยในมนุษย์ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากแนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติ ส่วนแนวคิด หลักการนิติศาสตร์เกี่ยวข้องกับการวิจัยในมนุษย์อย่างไร จากการศึกษาข้างต้นพบว่า คุณธรรมทางนิติศาสตร์ในมนุษย์เป็นคุณธรรมที่อยู่เบื้องหลังกฎหมาย ตัวบทต่าง ๆ หลายลักษณะ อาทิ ประมวล

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา หรือพระราชบัญญัติต่าง ๆ เป็นต้น มีแนวคิด คุณค่าที่กฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครอง โดยการวิจัยในมนุษย์มีแนวคิดพื้นฐานที่สอดคล้องกับแนวคิดลักษณะความผิด อาทิ ความผิดต่อชีวิต ความผิดฐานฆ่าผู้อื่น เป็นต้น คุณธรรมทางกฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครองสิทธิที่จะมีชีวิตของบุคคลหรือความผิดต่อร่างกาย เช่น ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย คุณธรรมทางกฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครองสิทธิในเนื้อตัว ร่างกายของบุคคล หรือความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพ คุณธรรมทางกฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลในการตัดสินใจอย่างอิสระของบุคคล รวมถึงความรับผิดชอบทางแพ่ง กรณีกระทำละเมิด หากมีการจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิต แก่ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น สะท้อนให้เห็นว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ก็มุ่งคุ้มครองและเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ เป็นต้น ดังนั้นกระบวนการวิจัยในมนุษย์จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่นักวิจัยต้องคำนึงถึงหลักคุณประโยชน์ ไม่ก่ออันตราย (Beneficence) และหลักการ แนวคิดทางนิติศาสตร์เหล่านี้ควบคู่ไปด้วย เพื่อให้นักวิจัยมีความสมดุลระหว่างการวิจัยหาคำตอบ การสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ กับความมั่นคงของนิติศาสตร์ เพราะหากกระทำไปโดยละเลยส่วนนี้อาจจะเข้าข่ายเกิดความรับผิดชอบทางกฎหมาย เพราะกระทบต่อสาระสำคัญของชีวิตหรือร่างกายได้

กระบวนการวิจัยในมนุษย์ที่มีอาศัยเครื่องมือในการวิจัยที่ต้องอาศัยข้อมูลจากมนุษย์ อาทิ การสัมภาษณ์บุคคล การใช้อาสาสมัครในการวิจัย การสังเกต การเก็บตัวอย่างจากร่างกาย เป็นต้น ย่อมต้องอาศัยความยินยอมของผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นสำคัญ ดังนั้นการขอความยินยอมอย่างสมบูรณ์โดยมีการอธิบาย ชี้แจงวัตถุประสงค์งานวิจัย ประโยชน์งานวิจัยด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย รวมถึงข้อมูลทางวิชาการต่าง ๆ ที่อาจเกิดผลกระทบหรือความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับจากการวิจัย เพื่อประกอบการตัดสินใจของอาสาสมัคร ถือเป็นการคำนึงถึงหลักความเคารพในบุคคล (Respect for person) ทั้งกรณีกลุ่มอาสาสมัครซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาทั่วไป และกลุ่มบุคคลเปราะบาง อาทิ คนพิการ

ผู้ป่วย เป็นต้น ที่ต้องเข้าใจในสาระของความยินยอมในการเข้าร่วมวิจัยด้วย โดยความยินยอมมีสาระที่นักวิจัยต้องตระหนัก คือ (1) ผู้ให้ความยินยอมซึ่งเป็นผู้ได้รับความเสียหายต้องเป็นผู้มีความสามารถในการให้ความยินยอม (2) ความยินยอมต้องเกิดขึ้นโดยสมัครใจอันแท้จริง (3) ความยินยอมต้องเกิดขึ้นก่อนหรือมีอยู่ในขณะกระทำการนั้น ๆ และ (4) ความยินยอมต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย หรือสำนึกในศีลธรรมอันดีของประชาชน จึงจะถือว่าเป็นความยินยอมที่ชอบด้วยกฎหมาย ทั้งนี้หากกรณีเกิดผลร้ายหรือผลกระทบต่ออาสาสมัคร(ผู้ให้ความยินยอม) นักวิจัยสามารถยกเหตุความยินยอมตามกฎหมายนี้ เพื่อหลุดพ้นจากความรับผิดทางอาญาและความรับผิดทางแพ่งได้

นอกจากนี้ งานวิจัยส่วนใหญ่รวมถึงกระบวนการวิจัยในมนุษย์ มักมีการเก็บข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ ชื่อ-สกุล เบอร์ติดต่อ ระดับการศึกษา ฐานะการเงิน ประวัติสุขภาพ ประวัติอาชญากรรม หรือประวัติการทำงาน บรรดาที่มีชื่อของผู้นั้นหรือมีเลขหมาย รหัสหรือสิ่งบอกลักษณะอื่นที่ทำให้รู้ตัวผู้นั้นได้ เช่น ลายพิมพ์นิ้วมือ แผ่นบันทึกลักษณะเสียงของคนหรือรูปถ่ายหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบุคคล เป็นต้น ซึ่งทำให้สามารถระบุตัวบุคคลนั้นได้ ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม ดังนั้น นักวิจัยต้องคำนึงถึงหลักความเคารพในบุคคล (Respect for Person) ตามหลักการวิจัยในมนุษย์ โดยเหตุผลในการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล คือ เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของเจ้าของข้อมูล และเพื่อให้บุคคลอื่นเคารพสิทธิส่วนบุคคลของเจ้าของข้อมูล ไม่นำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากการวิจัย ทั้งนี้ข้อมูลส่วนตัวได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 32 ดังกล่าวมา นักวิจัยต้องไม่กระทำการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลอันเป็นเรื่องราวความเป็นส่วนตัวของบุคคลอื่นที่อาจทำให้เขาได้รับการกระทบกระเทือนด้วย อันอาจเข้าข่ายความผิดทางกฎหมาย เป็นต้นว่า ความผิดฐานเปิดเผยความลับ รวมถึงเข้าข่ายผิดจริยธรรมและจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพนั้น ๆ ได้ (อรรถพงศ์ กาวาฬและอนันต์ ศรีศิริ, 2565, หน้า 167-184)

นอกจากนี้ ด้วยปัจจุบันมีการล่วงละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวของข้อมูลส่วนบุคคลเป็นจำนวนมากจนสร้างความเดือดร้อนรำคาญหรือความเสียหายให้แก่เจ้าของข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำให้การเก็บ รวบรวม ใช้ หรือเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลอันเป็นละเมิดสามารถทำได้ โดยง่าย สะดวก และรวดเร็ว ก่อให้เกิดความเสียหายต่อเศรษฐกิจโดยรวม จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ขึ้น เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ กลไก หรือมาตรการกำกับดูแลเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลที่เป็นหลักการทั่วไป โดยห้ามมิให้ผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคลทำการเก็บรวบรวมข้อมูลส่วนบุคคล โดยไม่ได้รับความยินยอมจากเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคล เว้นแต่ที่เกี่ยวกับการศึกษาวิจัยหรือสถิติซึ่งได้จัดให้มีมาตรการปกป้องที่เหมาะสมเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคล ทั้งนี้ ตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด ดังนั้น กระบวนการวิจัยในมนุษย์ที่มีการเก็บข้อมูลส่วนบุคคลจึงจำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎหมายฉบับนี้ด้วย

8.3 ขอบเขต ความหมายการวิจัยในมนุษย์ในร่างพระราชบัญญัติการวิจัยในคน

การกำหนดขอบเขต ความหมายการวิจัยในมนุษย์ดังได้กล่าวมาในส่วนต้น มีความแตกต่างกับการวิจัยในคนตามร่างพระราชบัญญัติการวิจัยในคน กล่าวคือ ร่าง พ.ร.บ.ฉบับนี้ มุ่งเน้นกระบวนการศึกษาวิจัยในคนที่ต้องเป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ทางด้านสุขภาพเท่านั้น ไม่รวมถึงกระบวนการศึกษาวิจัยที่ไม่เกี่ยวข้องกับการได้มาซึ่งความรู้ด้านสุขภาพ และผู้เขียนยังเห็นว่าไม่รวมกระบวนการศึกษาวิจัยทางสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์โดยแท้ที่ไม่ได้เกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านสุขภาพด้วย เช่น การศึกษาพฤติกรรมทางท้องเที่ยวของคนอีสาน การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนโดยใช้ภาพสามมิติ เป็นต้น

9. บทส่งท้าย

ปัจจุบันการวิจัยมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพและความมั่นคงของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ทั้งเพื่อการแก้ไขปัญหา การสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ แต่การอ้างการวิจัยกระทำต่อมนุษย์อย่างไม่เหมาะสมหรือไม่เป็นธรรมแก่อาสาสมัครหรือบุคคลที่เข้าร่วมการวิจัยไม่ได้ บททบทวนวิชาการนี้ต้องการเน้นย้ำสิ่งที่อาจจะถูกละเลย มองข้ามจากกระบวนการวิจัยที่มุ่งหมายตอบคำถามตามวัตถุประสงค์วิจัยเพียงอย่างเดียวจนอาจลืมหือเพิกเฉยต่อแนวคิด หลักการที่มีความสัมพันธ์กับการวิจัย จนถึงขั้นละเมิดสิทธิพื้นฐานของมนุษย์ โดยผู้เขียนมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. นักวิจัยควรมีความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ และความสำคัญหลักนิเทศศาสตร์และสิทธิมนุษยชนในประเด็นเกี่ยวกับการวิจัยในมนุษย์
2. นักวิจัยในมนุษย์ในทุก ๆ ศาสตร์สาขาไม่ควรมุ่งหวังผลงานทางวิชาการหรือความก้าวหน้าในศาสตร์นั้นจนเกินเลยละเมิดสิทธิมนุษยชนและทำลายคุณธรรมในทางนิเทศศาสตร์
3. ศึกษาความเป็นไปได้ในการตรากฎหมายเกี่ยวกับการวิจัยในมนุษย์เป็นการเฉพาะ รวมถึงการกำหนดลักษณะและเกณฑ์การวิจัยในมนุษย์ให้มีความชัดเจนตามเจตนารมณ์ที่แท้จริง เพื่อให้ข้อโต้แย้งสับสนแก่นักวิจัยอันส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพงานวิจัย

Reference

- Atthapong Kawan and Apinan Srisiri. (2022, January-December). Professional Responsibility under the Protection of Personal Information. *Academic Journal of Law* Thaksin University, 10(12).
- Chomchuen Manyarom. (24 June 2022). Meaning and Characteristics of Law. <https://law.dpu.ac.th/content/files/3.doc>
- Civil and Commercial Code, B.E. 2468 (1925). Government Gazette, Volume 42/-/Page 1/11 November 1925.
- Criminal Code, B.E. 2499 (1956). (Act Promulgating the Criminal Code B.E. 2499 (1956). Government Gazette, Vol. 73/Chapter 95/Special Issue, Page 1/15, November 1956.
- Decha Thammathadawiwat (2008, January-March). Consent to Secure Legal Implications for Dentist's Tort and Criminal Liability. *Journal of Wor.Dentist*, 58 (1), 40.
- Faculty of Law. University of Trento. (June 25, 2022). "Natural Law, Legal Positivism, The Morality of Law Dworkin's "Third Theory of Law" Legal Realism and Critical Legal Studies." <http://www.jus.unitn.it/users/patterson/course/topics/materiale/analyticjurissupplemental.pdf>
- International Covenant on Civil and Political Rights 1976, https://deepsouthwatch.org/sites/default/files/archives/doc/iccpr_en.pdf.
- Kittibodi Yaipool. (22 February 2022). General Principles of Law: Principles of Consent. <https://law.kku.ac.th/wp-content/uploads/2017/08/Tort-14-.pdf>

Legal Studies, https://thesis.in.th/assets/pdf_blog/2018/07/thesis_1532440716.pdf

National Research Council of Thailand (NRCT). (2021). “Ethical Guidelines for Human Related Research, Art and Part Update Company Limited.”

Pichaisak Hoyangkun. (22 February 2022). Chapter 3: Principle of Consent. Sukhothai Thammathirat Open University. <https://www.stou.ac.th/Schools/Slw/upload/Ex%2040701-3.pdf>

Stanford Encyclopedia of Philosophy. (June 23, 2022). “Legal Positivism,” <https://plato.stanford.edu/entries/legal-positivism/>

The Belmont Report. (1979). “Ethical principles and Guidelines for the Protection of Human Subjects of Research.

Universal Declaration of Human Rights 1948, <https://humanrights.mfa.go.th/upload/pdf/udhr-th-en.pdf>

Wasasipha Prueksadachan (2017). Modern Civil Law Office: Legal Thoughts on the Perspectives of Hans Kelsen and H.L.A. Hart and Criticism. Master of Laws, Public Law Faculty of Law. Bangkok: Thammasat University.

What is human rights?, <https://www.amnesty.or.th/latest/blog/62/>